VIKINGOVÉ

CLAUDIA BANCKOVÁ

VYŠEHRAD

Vikingové

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Claudia Banck
Vikingové – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

VIKINGOVÉ

CLAUDIA BANCKOVÁ

VIKINGOVÉ

CLAUDIA BANCKOVÁ

VYŠEHRAD

Restorio

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval
i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa!
Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Copyright © Claudia Banck, 2026
Translation © Jan Hlavička – heirs, 2020

ISBN tištěné verze 978-80-267-3376-8
ISBN e-knihy 978-80-267-3377-5 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-267-3384-3 (1. zveřejnění, 2026) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-267-3385-0 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)

Obsah

Kdo byli vikingové? / 11

Země na nejzazším severu / 12
Země Thúlé / 13
Příroda a podnebí / 16
Jméno a periodizace / 20
Příčiny expanze / 23
Cesty k vikingům / 25
Tapiserie z Bayeux / 33

Dynamická doba – 300 let vikingů, varjagů a Normanů / 37

Skandinávská království / 37
Lodě a doprava / 41
„Důvtipu tomu je třeba, kdo v dalekých krajích“ / 49
Vikingové jako válečníci a kolonisté / 51
Výzbroj válečníků / 57
Císařova garda / 65
Vikingové jako kolonisté a objevitelé / 68
Jarlshof / 71
Vikingové jako obchodníci / 79
Ottarovy plavby / 83
K Černému moři / 89

Panorama vikinského období / 93

Společnost vikinského období / 93
Vzhled / 99
Král a vláda / 101
Thing / 103
Dánské královské pevnosti / 105
Sedláci a venkovský život / 108
Dvorec Stöng / 111
Zpracování železa / 113
Řemesla / 116
Zlatý poklad z Hiddensee / 119

Runoví mistři a skaldové / 122
Vikinský obraz světa / 129
Vzhůru k novým břehům aneb lodní hroby / 135
Od Ódina ke Kristu / 138
Pohanský a křesťanský Jelling / 143
Křesťanský sever a Evropa / 144
Nový svět, starý svět – zrod vikinského mýtu / 152
Snorriho lázeň – archeologie na Islandu / 157

Literatura / 161
Rejstřík / 167

Kdo byli vikingové?

Vikinské období patří k nejdramatičtějším epochám světových dějin. Fascinovalo již soudobé kronikáře a středověké autory ság, kteří vytvořili mýtus svobodného a divokého Seveřana. Psali však i o sebevědomých ženách, skvostných lodích, o mečích, jejichž jména vzbuzovala hrůzu, a o plavbách do dalekých zemí. Co z toho je smyšlenka a co pravda?

Seveřané takřka po tři staletí ovládali moře severní Evropy. Byli to nejlepší stavitelé člunů a nejsmělejší mořeplavci své doby. Jako piráti, dobyvatelé, obchodníci a objevitelé se plavili Severním a Baltským mořem a severním Atlantikem. Plenili pobřeží západní Evropy až po Gibraltar, podnikali nájezdy na severní Afriku a pronikali do Středozemního moře. Jako osadníci se usazovali v Anglii, Normandii, na Faerských ostrovech, Orknejích a Shetlandách, na Islandu a v Grónsku a skoro pět set let před Kolumbem dopluli k severoamerickým břehům. Jako obchodníci se plavili po trasách mezi Grónskem a Černým mořem. Na svých výpravách se dostali až do Bagdádu. V Konstantinopoli sloužili jako žoldnéři v proslulé varjažské gardě byzantských císařů. Domovem jim byl celý tehdy známý svět a nemálo z nich za to zaplatilo cenu nejvyšší. Na jednom švédském runovém kameni (Dalum, Västergötland) stojí: „Toki a jeho bratři vztyčili tento kámen na paměť svých bratří. Jeden zahynul na západě, ostatní na východě."

Mezitím ti, kteří zůstávali doma ve Skandinávii, rolníci, rybáři a lovci, vytvářeli pro tyto plavby ekonomickou základnu. Bylo třeba obdělávat půdu, chystat zásoby na zimu a vyrábět zboží pro kupce. Lodě mohly vyplouvat, jen když se vytvořil přebytek. Život probíhal v osadách a dvorcích, jež mnozí za celý život neopustili. V minulých desetiletích se v četných publikacích, jakoby na obranu jejich cti, podotýkalo, že vikingové byli rovněž vynikající umělečtí řemeslníci a básníci. Nyní to už nepotřebují. Dnes je všeobecně známo, že vikingové byli víc než jen mořeplavci, kteří plenili a vypalovali kláštery.

Poklad vikinských mincí.

Byli lepší než jejich pověst a nebyli horší nebo chtivější než jejich křesťanští současníci. Milovali slávu a bohatství. Jejich vášní byly cesty do dalekých zemí a pyšné lodi. Avšak základ

Výroky Vysokého dávají **rady pro běžný den bojovníka i rolníka** (strofy 58 a 59):

„Přivstat si musí,
kdo po životě pase
a majetku jiného muže.
Sotva se kdy vlku
vleže lov zdaří
a muži ve spaní vítězství.

Kdo dělníků má málo,
přivstat si musí
a po práci se podívat.
Mnoho promarní,
kdo prospí ráno,
půl bohatství patří časnému.“

jejich života představovala rodina. Byli to pozorní hostitelé a vážili si dobrých přátelských vztahů.

„Mlád byl jsem kdysi / a bloudil jsem sám / po cizích cestách. / Bohatým jsem si připadal, / když přítele jsem potkal. / Radostí je muž muži,“ praví se ve sbírce moudrostí *Výroky Vysokého* (Hávamál) ze *Starší Eddy*. V této skladbě lze najít řadu praktických rad pro každodenní život: ten, kdo má něco vyřídit, si musí přivstat. Není hanba si jít brzy lehnout. Nemá se přespříliš pít, přespříliš mluvit, ale udržovat přátelství a pěstovat je dary a vzájemnými návštěvami. Hosty je třeba uvítat, nabídnout jim hřejivý oheň, potravu a suché šatstvo, jakož i vodu k umytí a utěrku. Život se má vzít do rukou a v žádném případě se nesmí příliš mudrovat. Dále zde čteme: „Bloudi bez rozumu / po nocích bdí, / na každou maličkost myslí. / Když přijde ráno, / jsou rozespalí / a starostí je stále stejně,“ (strofa 23).

Vikingové byli zcela normální lidé, jejichž všední den se vyznačoval tvrdou prací, únavou a starostmi – zároveň ale také úžasnou činorodostí a radostí ze života.

Byli přesvědčeni, že „lépe je živému, třeba byl žebrák…“ (strofa 70).

Země na nejzazším severu

Nejstarší obyvatelé Skandinávie byli lovci a sběrači. Když asi před 12 000 lety skončila poslední doba ledová, postupně se stěhovali na sever do rozmrzajících končin. Žili v menších kmenech a rodinných svazech a živili se lovem zvěře, ryb a ptáků, sběrem bobulí a hub, zkrátka vším poživatelným. Asi kolem roku 3000 př. Kr. vytlačili kočovné lovce-sběrače lidé, kteří přešli na usedlý způsob života, klučili lesy, pěstovali obilí a především chovali dobytek.

Země Thúlé

První zprávy o Skandinávii jsou skrovné a matoucí. Řecký cestovatel Pýtheás z Massalie (dnešní Marseille) se mezi léty 350 a 320 př. Kr. vypravil prozkoumat do té doby zcela neznámý severozápad Evropy. Jeho podrobné vylíčení cesty severskými zeměmi *Peri tú Ókeanú* se dochovalo jen útržkovitě v díle pozdějších zeměpisců. Jediný doslovný citát uvádí řecký astronom Geminos z Rhodu (1. století př. Kr.): „Barbaři nám ukázali, kde slunce uléhá ke spánku…“ Veškeré další popisy jsou jen převyprávění a komentáře pozdějších autorů. Pýtheovu mimořádnou cestu zmiňují a na jeho líčení odkazují Strabón, Eratosthenés a Plinius Starší. Ze shromážděných dílků této skládačky však nelze složit kloudný celek, nestačí ani na rekonstrukci přesné trasy. Rovněž není zcela jisté, zda podnikl na sever jednu nebo více cest, zda se plavil na vlastní lodi nebo po etapách s místními mořeplavci. Cesta ho každopádně vedla do Anglie a k Hebridám. Popsal Řekům neznámý jev přílivu a odlivu a na britských ostrovech viděl těžbu cínu. Ze Skotska se plavil na sever. Po šesti dnech doplul do země

Kry na jezeře Jökulsárlón na jihovýchodě Islandu, který byl dlouho považován za Pýtheovu Thúlé.

Thúlé. Tam se zvedaly ledem pokryté sopky, ve vroucí vodě pluly kry, vedle toho všeho se táhla rosolovitá mořská bažina, jež nebyla z vody, vzduchu ani ledu. Těžko říct, kde se Thúlé nacházela – možná se jednalo o arktické oblasti Norska nebo o Island; uvažovalo se též o Shetlandách a Faerských ostrovech. S určitostí lze říci, že ležela na severním polárním kruhu nebo za ním, neboť podle Pýthea tam den v létě trval čtyřiadvacet hodin a v zimě nevycházelo slunce.

V první polovině 8. století uvedl anglosaský dějepisec Beda Ctihodný název Thúlé ve spojitosti s Islandem. Adam Brémský, který se odvolával jak na Pýthea, tak na Bedu, pak jako první Thúlé s Islandem ztotožnil: „Nyní se ona Thule jmenuje Island podle ledu, jenž spoutává oceán," (*Činy biskupů hamburského kostela*, IV, 36).

Jeden den plavby na sever od Thúlé spatřil tento řecký objevitel „líné a sražené moře" – jde o výstižný popis plovoucích ledových ker. Přírodní jevy, o kterých psal – příliv a odliv, půlnoční slunce a plovoucí led –, se však jeho současníkům nezdály. Někteří Pýthea citovali skepticky a považovali jeho cestu za nepravděpodobnou, jeho pak přímo za lháře. Zeměpisec a dějepisec Strabón (asi 63 př. Kr. – 23 po Kr.) jej v *Geografikách* označil za „muže, jemuž nelze připisovat spolehlivost". Jiní učenci, jako zeměpisec Eratosthenés (3. století př. Kr.) a astronom Hipparchos (2. století př. Kr.), jeho zprávě věřili. Právem, neboť mnohé Pýtheovy popisy odpovídají geologickým a geografickým jevům v Arktidě. Dnes je jasné, že Pýtheás byl přesný pozorovatel a velký průzkumník, jakkoli není jisté, zda jím popisovaná Thúlé skutečně existovala, nebo se jednalo pouze o topos pro nejzazší končiny světa.

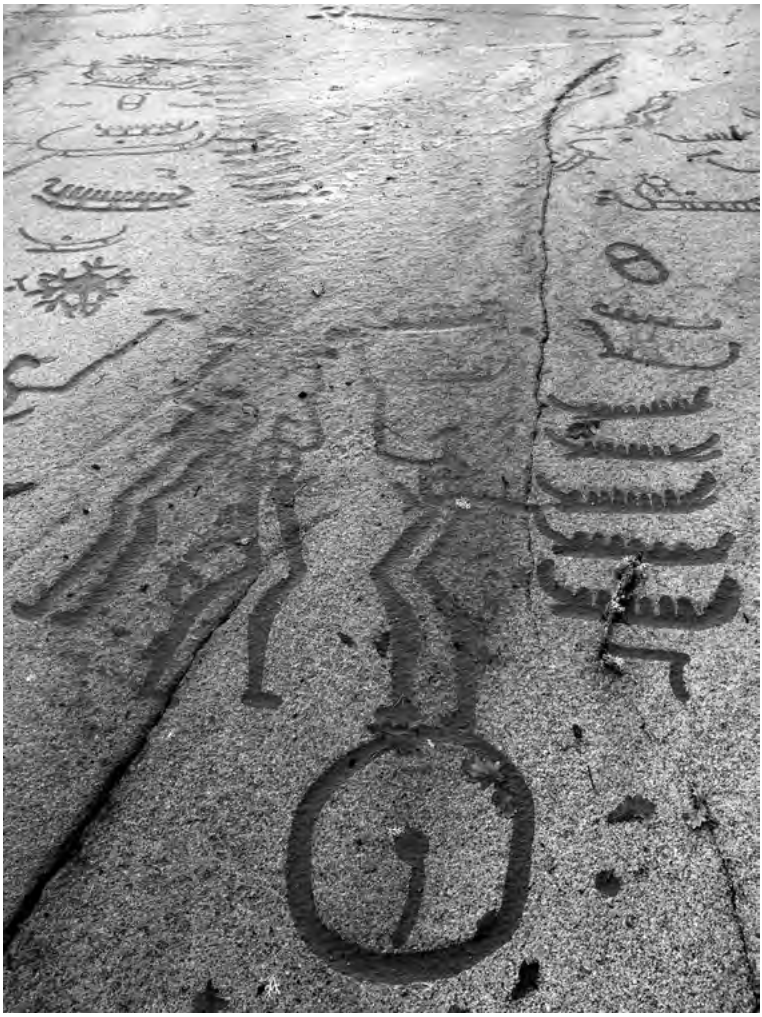

Skalní kresba z doby bronzové v západním Švédsku zobrazuje válečníky a lodě.

S pronikáním takzvaného lidu s bojovými sekeromlaty z jihu a jihozápadu začala kolem roku 1500 př. Kr. skandinávská doba bronzová. Bylo to období hospodářského růstu, zejména pro Dánsko. Obchod s jantarem umožňoval dovoz cínu, mědi a zlata. Začátek doby železné kolem roku 500 př. Kr. provázelo zhoršení klimatu. Tehdy severní oblasti Skandinávie zchudly a staly se částečně neobyvatelnými. Tvrdé životní podmínky pak uvedly do pohybu kmeny jižní Skandinávie. Teutoni, Ambroni a Kimbrové vyrazili z Jutska a Gótové ze Skåne. Bohaté milodary v hrobech doby železné nasvědčují období rostoucího blahobytu. Velké množství římských mincí nalezených ve Švédsku a Dánsku

vypovídá o rozsahu obchodu. Skandinávský jazyk rovněž přejímal římská slova. Například skandinávské slovo pro minci, *öre*, pochází z latinského *aureus* – původně se jednalo o jednotku hmotnosti.

Se zhroucením římské říše započalo období velkého stěhování národů. Evropou táhly houfy germánských kmenů. Anglové, Sasové a Jutové opouštěli Dánsko a stěhovali se do Anglie. Zakopané poklady a úžasně bohatá výbava různých knížecích hrobů svědčí o tom, že v jižních oblastech Skandinávie se navzdory neklidným časům dařilo shromažďovat značné bohatství. Období mezi lety 500 a 800 se často označuje za „věk zlata“. Toto období bezprostředně předcházející době vikinské je ve Švédsku známo jako doba vendelská – podle bohatých archeologických nálezů v okolí Vendelu severně od Stockholmu. Více než desítka tamních pohřbů v lodích se skvostnými milodary – mezi něž patří náročně vypracované přilby, vzácné meče a z ciziny importované luxusní předměty – svědčí o bohaté a vyvinuté kultuře se širokými obchodními styky.

Příroda a podnebí

Domov vikingů se nacházel na severu Evropy – tam, kde se dnes rozkládá Dánsko, Norsko a Švédsko. Skandinávie se tehdy stejně jako nyní vyznačovala obrovskou rozlohou a přírodně geografickými rozdíly. Nacházíme zde úrodné marše a fjordy s hojností ryb stejně jako nehostinná pohoří, mohutné ledovce, neprostupné bažiny a lesy. S objevením Islandu a Grónska tento obraz doplnily sopky, lávové pouště, vroucí gejzíry a další ledovce. Rovněž klima se vyznačuje enormními kontrasty: Norskem, Švédskem i Finskem (které k zemím původu vikingů nepatří), prochází severní polární kruh, jenž představuje hranici mezi mírným a polárním podnebným pásem. Na sever od něj lze pozorovat půlnoční slunce – letní noci jsou tam dlouhé a světlé, zato v zimě slunce vůbec nevychází, oblohu osvětluje jenom polární záře, hvězdy a měsíc. Norské pobřeží a Dánsko, kde žádné místo není od moře vzdálenější než 75 kilometrů, mají díky Golfskému proudu relativně mírné oceánské klima; západní pobřeží Norska po celý rok nezamrzá. Vnitrozemí Norska a Švédska se oproti tomu vyznačuje kontinentálním podnebím. To znamená chladné zimy s teplotami klesajícími i pod minus 25 stupňů Celsia a teplá léta, kdy teplota může překročit 25 stupňů. Z analýz grónského ledu vyplynulo,

Jižní hranici Dánska a tím severu vytyčoval systém opevnění Danevirke, zde Valdemarův val, úsek z druhé poloviny 12. století.

že průměrná teplota ve vikinském období mohla být asi o jeden stupeň vyšší než dnes.

Ekonomickou základnu vikingů v celém skandinávském prostoru představoval chov dobytka, zemědělství a rybolov, záleželo na poloze a přírodně geografických podmínkách. Například chov dobytka v jižní Skandinávii vyžadoval méně úsilí než na severu, kde se dobytek musel za dlouhých, tvrdých zimních měsíců ustájovat a krmit.

Nejpříznivější podmínky mělo Dánsko, k němuž ve vikinském období patřily kromě Jutského poloostrova, velkých ostrovů Fyn a Sjaelland a takřka pěti set menších ostrovů také Šlesvicko a dnešní švédské kraje Skåne, Blekinge a Halland. Na rozdíl ode dneška pokrývaly Jutsko rozlehlé dubové a bukové lesy, mezi kterými se táhly písečné duny a vřesoviště. Při početných řekách a jezerech se rozkládaly vlhké louky a močály. Dobré předpoklady pro zemědělství a chov dobytka měly také některé velké ostrovy, úrodností prosluly zejména Fyn a Sjaelland.

Oproti nanejvýš mírně zvlněnému Dánsku s nejvyšším bodem necelých 171 metrů nad mořem nabízí Norsko krajinné extrémy. Nejvyšší vrcholy přesahují 2 500 metrů a zvedají se hned za zbrázděnou pobřežní linií. Více než sedmdesát procent Norska sestává z hor a pustin, i dnes lze zemědělsky využívat pouhá necelá čtyři procenta země.

Geografické podmínky nutily Nory orientovat se na moře, krajina s fjordy na západě Norska.

Fjordy sahají až dvě stě kilometrů do vnitrozemí, takže pobřežní linie Norska – vzdušnou čarou dlouhá necelých 3 000 kilometrů – měří přes 20 000 kilometrů. Dále se zde nachází nejméně 150 000 ostrovů při pobřeží, které umožňovaly poměrně klidnou a bezpečnou námořní cestu na sever – staroseversky *nord veg*. Této hojně využívané námořní trase vděčí Norsko za své jméno. Osady ležely na úzkých pruzích pobřeží pod mnohde strmě spadajícími skalními stěnami a na rovinách na konci fjordů. Údolí a horské louky nabízely pastvu dobytku. Pouze na jihovýchodě Norska, při Osloském fjordu a dál na sever v Trøndelagu byly rozlehlejší oblasti úrodné půdy vhodné i pro zemědělství.

Zemědělské osídlení sahalo asi na úroveň dnešního Tromsø. Dál na sever, ve vnitrozemí také až daleko na jih, jakož i v severních oblastech Švédska, Finska a na ruském poloostrově Kola žily sámské kmeny s vlastní specifickou kulturou a jazykem. Jejich obživa se zakládala především na lovu a rybolovu. V 9. a 10. století k nim severonorští náčelníci podnikali plavby za obchodem a částečně také proto, aby od nich vymáhali poplatky v podobě kožešin, prachového peří a lodních lan z tulení a mroží kůže. Adam Brémský popisuje pohanské obyvatele krajního severu následovně: „Skritefingové nemohou bez chladu sněhu žít a nejhlubší závěje překonávají rychleji než zvěř. V těchto horách se

Kameny uspořádané do obrysu lodě. *Ales stenar* (Aleho kameny) v jižním Švédsku představují délkou 68 metrů největší dochovanou megalitickou stavbu ve Skandinávii.

nachází takové množství polní zvěře, že velmi rozsáhlá část této oblasti žije pouze z lovu divokých zvířat. Loví se tam tuři, buvoli a sobi jako ve Švédsku," (IV, 32). I dnes jen řídce osídlený sever Švédska charakterizují jehličnaté lesy, holé skály a extrémně chladné, dlouhé zimy. Ve zbytku Švédska se rozkládaly ve vikinském období neschůdné lesy a bažiny, ale i rozlehlá území vhodná pro chov dobytka a zemědělství. Lesnaté a úrodné oblasti středního Švédska – provincie Västergötland, Östergötland a Uppland s baltským pobřežím – byly nejbohatšími oblastmi této země, jejich obyvatelé žili ze zemědělství, chovu dobytka a obchodu. Díky příznivé poloze, mírnému klimatu a úrodné půdě prosperovaly také ostrovy Gotland a Öland.

I přes veškeré geografické a klimatické rozdíly tvořil sever ve vikinském období celek, který existuje dodnes. Hlavním projevem této skutečnosti je společná řeč, jež se v písemných pramenech 11.–13. století obvykle nazývá *dönsk tunga* (dánský jazyk) a dnes stará severština. Za vikinského období zahrnovala tato jazyková oblast i Faerské ostrovy, Shetlandy a Orkneje, Hebridy, Man, Island, Grónsko, části Irska, Skotska, Anglie a Normandie. Kupec ze severního Norska, který zavítal do dánského Haithabu (Hedeby), mohl bez problémů rozprávět s místním řemeslníkem nebo s plavcem z Islandu.

Adam Brémský napsal kolem roku 1075 o Norsku, jež leží tam, „kde končí i unavený svět“ (IV, 31): „Norsko je kvůli strmým horám a nesmírnému chladu nejméně úrodné ze všech zemí, hodí se jen pro chov dobytka. Norové chovají svůj dobytek podobně jako Arabové daleko v pustinách. Jejich dobytek je živí. Užívají kravské nebo ovčí mléko k jídlu a vlnu pro své oděvy. Proto se tam rodí nejudatnější válečníci, kteří nejsou zjemnělí vlivem bujného růstu plodin a kteří častěji útočí na jiné, než aby byli někým ohrožováni.“

Jméno a periodizace

Slovo „vikingové“ (staroseverské *víkingr* znamená vikingy, *víking* vikinskou plavbu) je starší než vikinské období. Nejranější doklad pochází z jednoho staroanglického textu ze 7. století. Vztahuje se k pirátství ve Středozemním moři a se Skandinávií nemá nic společného. Až v 10. století se tento pojem začal stále více spojovat s piráty ze severu. Také ve staré severštině znamená *víkingr* lupiče nebo piráta – jeho původní význam i přes četné pokusy o výklad však není vysvětlen. Dal by se odvodit ze slova *vik* – záliv, v němž vikingové číhali na kořist. Jméno by také mohlo souviset s konkrétním toponymem a označovat muže z jihošvédského historického kraje Vik u Osloského fjordu. Nabízí se také spojitost s námořnickým výrazem *vika*, který se vztahuje ke střídání veslařů a udává prostorovou i časovou vzdálenost, již lze urazit s jedněmi veslaři. Z tohoto slova pochází švédský, anglický i německý výraz pro týden (*veka*, *week*, *Woche*).

Existuje jen málo dobových dokladů, že by se Skandinávci sami označovali za vikingy; některé lze nalézt v runových nápisech. Jeden runový kámen ve švédské provincii Västergötland dala vztyčit matka na paměť syna, odvážného mladého muže. Stojí na něm: „Zemřel na západě při vikinské plavbě (*í víkingu*).“

Soudobí neskandinávští kronikáři dávali mužům ze severu různá jména: „Dánové i ostatní národy, které sídlí za Dánskem, jsou franskými historiky nazýváni Normany,“ píše Adam Brémský (I, 14). Anglosaské prameny hovoří zcela obecně o Dánech, barbarech nebo pohanech. Dětmar z Merseburku (975–1018) je nazývá jednoduše pirátskou hordou nebo piráty (*piratarum turba, pirati; Kronika* IV, 23 – 25). Pro Iry to byli pohané, nevěřící nebo prostě cizinci.

Zcela jinak se nazývali Skandinávci, kteří se jako kupci plavili po ruských řekách na východ. Arabští, byzantští a později staroruští kronikáři říkají převážně švédským ozbrojeným kupcům Rusové (*Rus', rusъ*). Označení *ruotsi*, odvozované ze staroseverského *roðr* (veslovat/veslaři), používali pobaltští Finové pro kmen Svéů ve středním Švédsku.

Ve slovanských a byzantských pramenech nacházíme výraz varjagové (*vaeringjar*), jenž lze patrně odvodit ze staroseverského *várar* (slib, přísaha věrnosti). Společně cestující severští kupci se přísahou zavazovali ke vzájemné pomoci.

V dnešním jazykovém úzu jsou varjagové ti vikingové, kteří táhli na východ. Pojem Normané přešel na Seveřany, již se v 9. a 10. století usadili v po nich pojmenované Normandii a odtud o několik generací později vypluli do Anglie, jižní Itálie a na Sicílii. Slovo vikingové pak zcela obecně označuje všechny Skandinávce od konce 8. až do poloviny 11. století, a to bez ohledu na jejich činnost nebo úmysly. Rozumí se samo sebou, že ke konkrétním jednotlivým případům je třeba přistupovat diferencovaně: sedlák vikinského období na Fynu nebo Faerských ostrovech, který po celý život obdělával půdu nebo choval dobytek či obojí, byl prostě sedlák. Řemeslník, jenž v Haithabu nebo Yorku vyráběl hřebeny nebo skleněné perly, byl řemeslník. Rodina, která naložila

Zbraněmi se ohánějící válečníci na náhrobku v Lindisfarne z 9. století zřejmě připomínají přepadení kláštera v roce 793.

na loď svůj osobní majetek a dobytek, aby se usadila na dalekém Islandu nebo v Grónsku, se neživila loupením a zabíjením, nýbrž tvrdou prací. Všichni tito lidé dávali ráz epoše, jež dostala jméno po menšině jejich současníků, kteří se s mečem v ruce vydávali na loupežné výpravy.

Rovněž časové vymezení pojmu vikinské období se vztahuje k válečnické stránce jejich života. První tradované vikinské nájezdy směřovaly v posledním desetiletí 8. století na kláštery na britských ostrovech. S oblibou se jako konkrétní počátek historického vikinského období uvádí rok 793: toho roku přepadli meči máchající Seveřané ostrovní klášter Lindisfarne v Northumbrii při severovýchodním pobřeží Anglie. Klášter – v oné době jedna z nejuznávanějších bašt křesťanstva – byl vypleněn a vypálen, lidé i zvířata pobiti.

Pro rané vikinské nájezdy byl typický moment překvapení: útočníci se objevili náhle a nečekaně, čluny s plochým dnem vytáhli na břeh, loupili a plenili a zmizeli dřív, než se místním podařilo zorganizovat nějakou obranu. Motivy a metody se postupem času měnily. Dvě staletí po prvních nájezdech na Anglii a Irsko se tam vikingové usadili jako pokojní rolníci a řemeslníci a ovládli významná mocenská a obchodní střediska, napří-

Proslulá tapiserie z Bayeux zobrazuje dobytí Anglie Normany v roce 1066, jímž končí vikinské období.

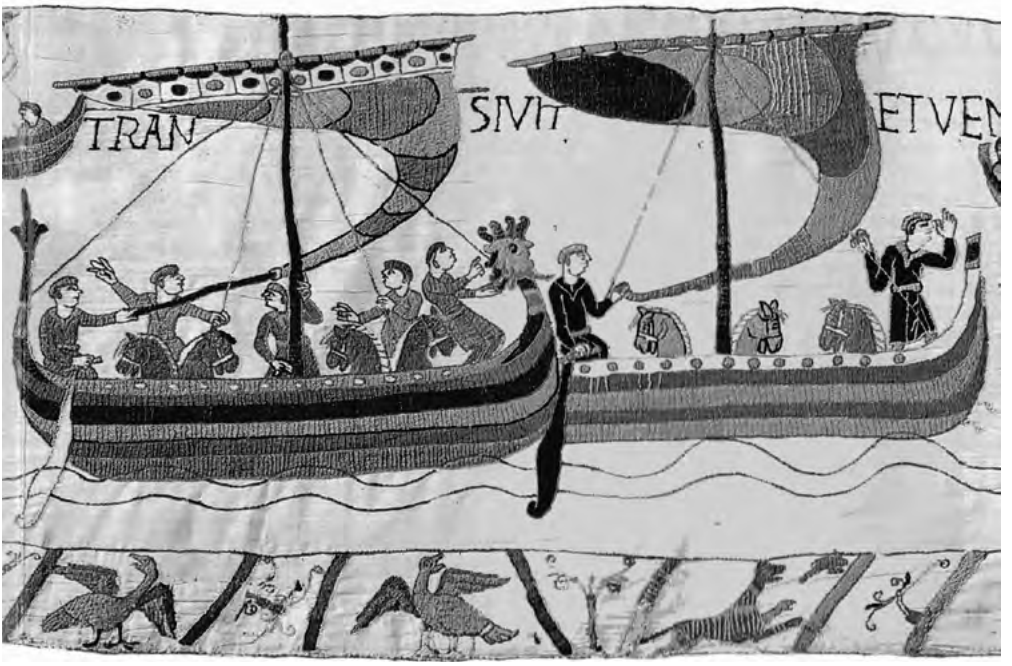

klad York a Dublin. Jako kolonisté, nikoli válečníci, se stěhovali na Island a do Grónska. Jako obchodníci se podíleli na rozkvětu kupeckých středisek Stará Ladoga, Novgorod a Kyjev.

V průběhu 11. století počet a prudkost útoků polevily. Konec vikinského období představuje na události bohatý rok 1066: byl to rok vpádu do Anglie, o který se pokusil norský král Harald III. zvaný Tvrdý (*Haraldr hardraði*) a jenž pro něj skončil smrtelnou porážkou, a zároveň rok bezprostředně následujícího dobytí Anglie normanským vojskem Viléma Bastarda, později zvaného Vilém Dobyvatel.

Klademe-li však silnější důraz na jiné stránky vikinského života, jako je třeba rozvoj obchodu, řemesel a umění, musíme počátek a konec vikinského období pojmout o něco šířeji.

Stěžejní „válečnické“ letopočty 793 a 1066 rámují hlavní vikinské období a zároveň jasně patrný vývoj. Zatímco na počátku tohoto období stál překvapivý útok plenící pirátské bandy, na jeho konci vedla vojenská invaze ke zřízení trvalé politické moci. Situace se zklidnila. Ve Skandinávii, která byla na konci vikinského období prakticky celá pokřesťanštěna, si severští králové vytvořili vlastní říše. Norsko, Švédsko a Dánsko se staly národními státy. Severští osadníci v koloniích v západní Evropě a v evropském Rusku splynuli s domácím obyvatelstvem, jinde, například na Faerských ostrovech a na Islandu, žijí jejich potomci dodnes.

Příčiny expanze

Abychom vysvětlili, proč během několika let nebo desetiletí vyrazil ze Skandinávie bezpočet loďstev hledat štěstí ve vzdálených krajích, je třeba vzít v úvahu řadu aspektů. Starší bádání spatřovalo hlavní příčinu expanze Seveřanů na sklonku 8. století v přelidnění Skandinávie a z něj vyplývajícího nedostatku půdy. Podle germánského práva dědil veškerou půdu nejstarší syn, zatímco movitý majetek se dělil. Kronikář Dudo ze Saint-Quentinu, jenž kolem roku 1020 sepsal dějiny normanských vévodů, soudí, že neprvorozené syny vyháněla z domova nemožnost obživy. Adam Brémský spatřuje hlavní příčinu vikinských tažení v ekonomické nouzi. Líčí chudobu Norů a neúrodnost a nehostinnost jejich drsné země a shrnuje: „Chudoba je přiměla putovat po celém světě, z pirátských tažení přivážejí domů velké bohatství z ostatních zemí a tímto způsobem překonávají nouzi své vlastní země,“ (IV, 31). Argument, že vikinskou expanzi vyvolal nedostatek půdy

a přelidnění, by mohl platit pro hornaté, fjordy zbrázděné západní Norsko, kde ani dnes není nadbytek zemědělské půdy. Jinak pro nedostatek půdy nebo zhoršení klimatu na počátku vikinského období nenacházíme ve Skandinávii žádné archeologické důkazy. Jako možný motiv, proč se mladí mužové vydávali na cesty, se uváděl také nedostatek žen. Ve staroseverské literatuře najdeme řadu zmínek o usmrcování novorozenců, jemuž za oběť padlo patrně více děvčat než chlapců.

Neměli bychom podceňovat skutečnost, že Skandinávci už dlouho před začátkem vikinského období udržovali rozsáhlé obchodní styky. Námořní trasy mezi kvetoucími obchodními středisky Dorestad na fríském pobřeží, Londýn v Anglii a Stará Ladoga na řece Volchovu jim byly dobře známy. Na obchodních plavbách se dozvídali, kde se nabízí bohatství, kterou oblast nebo zemi oslabují politické konflikty – a nabývali tak základní poznatky o místech, městech, klášterech nebo končinách, jež později přepadávali.

Obchod a loupení se v zásadě nevylučovaly: bylo možné vyplenit bohatý klášter a o něco později poklidně smlouvat na nějakém blízkém tržišti. Anebo se naopak při návratu z úspěšné obchodní plavby nechat strhnout ke spontánnímu loupežnému tažení. Charakteristická jsou slova o jednom Norovi jménem Björn v *Sáze o Egilovi*: „Björn se často vydával na moře. Někdy podnikal loupežné výpravy [*í víking*], jindy zase kupecké plavby [*í kaupferðum*]. Byl to podnikavý a schopný muž," (kap. 32). Pravidlem však zřejmě bylo, že muž byl buď kupcem, nebo lupičem. Když se Karel Veliký stal při návštěvě jednoho galského přístavního města svědkem vikinského přepadu, byl schopen podle typu normanských lodí usoudit, že se nejedná o kupce, nýbrž nepřátele: „…řekl ke svým lidem: ‚Tyto lodě nejsou naloženy zbožím, nýbrž plny nebezpečných nepřátel,'" (Notker Balbulus, *Gesta Karoli Magni* II, 14).

Většinu Seveřanů, kteří se vydávali na loupežné nebo obchodní plavby, zřejmě lákala vyhlídka bohatství. „Nikoli na boj, nýbrž na kořist myslí," poznamenává Regino, opat benediktinského kláštera Prüm v Eifelu, ve své *Kronice* sepsané na počátku 10. století. Desítky runových kamenů jsou pamětními kameny vikingů, již nabyli bohatství v dalekých krajích. Jeden typický nápis zní: *Björn var nú í víkingu at afla sér fjár ok fraegðar* (Björn byl tehdy na vikingu, aby získal bohatství a slávu).

Materiální hodnoty hrály ve vikinské společnosti významnou roli. Například takové zaplacení lodi si vyžadovalo značné

finanční prostředky. Viking, majitel nebo spolumajitel *knörru* nebo *langskipu*, tedy nemohl být nemajetný. Když vyplul za moře, aby „nabyl bohatství“, zpravidla to znamenalo, že chtěl zbohatnout ještě víc. A rovněž ti Seveřané, kteří vyrazili s rodinami, aby se jako rolníci usadili na britských ostrovech, Islandu nebo v Grónsku, patrně zcela jednoduše doufali ve větší množství půdy nebo v úrodnější půdu než doma.

Cesty k vikingům

Dlouho předtím než archeologie v 19. století přinesla první poznatky o životě vikingů, bylo možné dočíst se v knihách o historii data významných událostí, jména předních osobností a líčení všedního života ve vikinském období. Vycházelo se z množství zcela rozdílných písemných pramenů, sepsaných ve vikinském období nebo v následujících staletích. Skoro všechny soudobé spisy vznikly mimo Skandinávii.

Jedním z mála přímých dokladů jazyka a myšlení vikingů jsou runové nápisy. Dochovalo se přes 5 000 runových kamenů a textů, z nichž většina pochází z vikinského období. Oblast jejich rozšíření sahá od Skandinávie, Grónska, Anglie a Irska po Rusko, Byzanc a Řecko. Obsahují stručné informace o jednotlivých osobách, zmiňují obchodní plavby do Pobaltí a na Přední východ, válečná tažení do Anglie a jižní Itálie, ale vyprávějí také o všedním životě doma, zmiňují stavbu mostů a cest, uctívají památku statečných válečníků a příkladných žen, prosí o Tórovu přízeň nebo o křesťanskou spásu duše, obsahují prokletí i milostná vyznání. Dávají nám nahlédnout do všedního života vikingů, o němž jinak neexistují žádné soudobé zprávy.

Vyobrazení na minci ražené patrně v raném 9. století v Haithabu nám dává představu o takeláži vikinského období.

Pozoruhodné množství informací nabízejí též gotlandské obrazové kameny. Už od 5. století se na Gotlandu vytesávaly do metrových vápencových desek mytologické výjevy, lodě a válečníci. Můžeme si z nich udělat obraz nejen o tehdejších náboženských představách, ale i o takeláži lodí, o výzbroji a oděvech.

Svědky skandinávských dějin jsou mince a nalezené poklady mincí. Napomáhají datování na základě nálezových souvislostí nebo dokládají průběh obchodních tras. V 9. a 10. století se do Skandinávie dostaly přes Rusko a východní Evropu stovky tisíc arabských mincí, od počátku 11. století je pak střídají anglické a německé mince. V samotné Skandinávii se mince razily patrně zprvu na počátku 8. století v Ribe a poté kratší dobu kolem

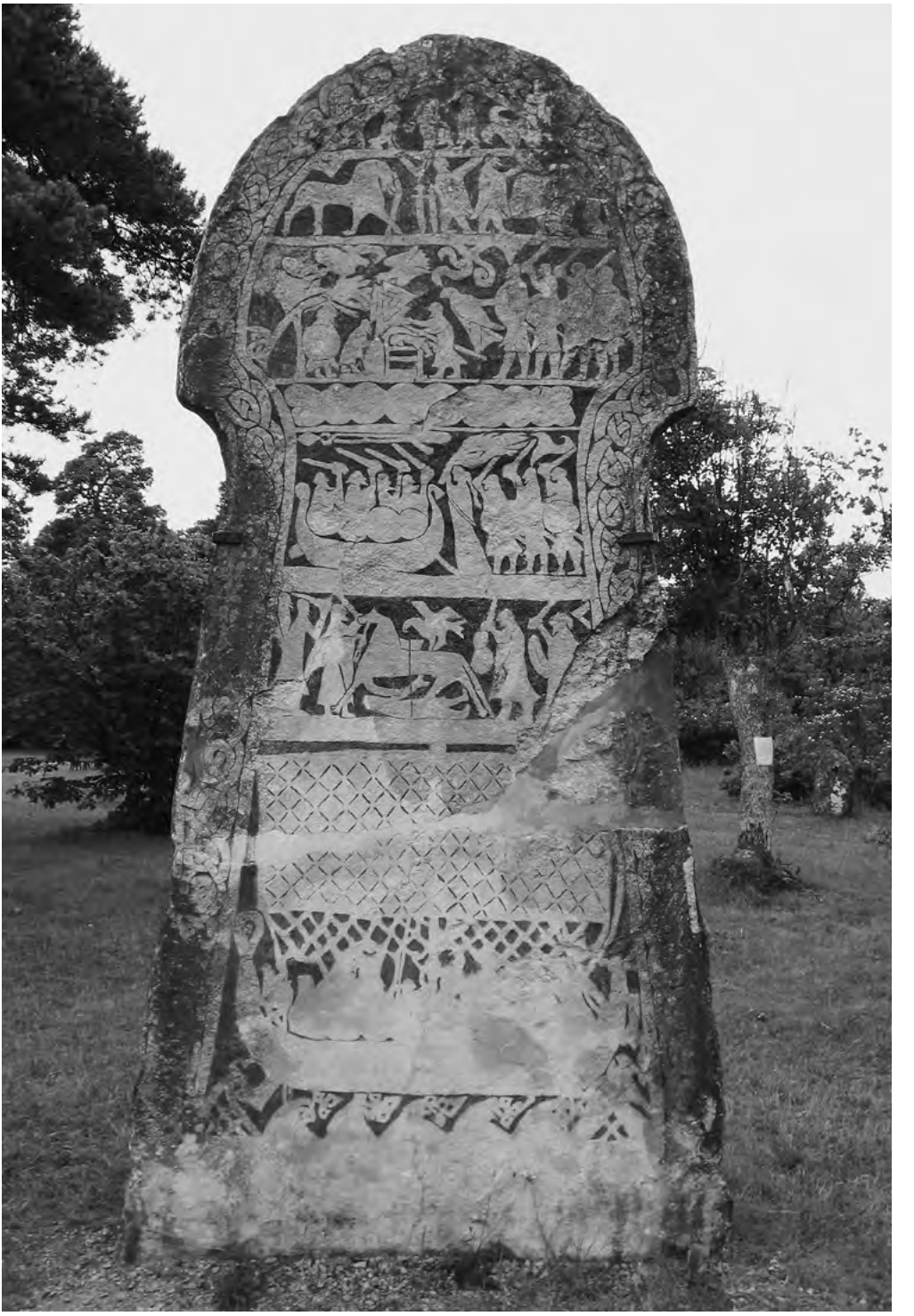

Na více než tři metry vysokém obrazovém kameni z farnosti Lärbro na Gotlandu vidíme mytologické výjevy a plně obsazenou vikinskou loď na širém moři.

roku 825 v Haithabu. Jejich hodnotu určovala hmotnost. Vydávání regulérní měny započalo až se sjednocením a stabilizací skandinávských království – v Dánsku a Norsku v 11. století, ve Švédsku až v polovině 12. století. Toto zpoždění odráží pozdní sjednocení země a slabost jejích vládců.

Pramenem jiného druhu jsou toponyma z vikinského období. Místní a pomístní jména zakončená například na *-by*, *-toft* nebo *-torp* naznačují, že tato místa byla osídlena již ve vikinské době. Rovněž názvy četných končin, dvorců, vesnic a měst kdysi osídlených Skandinávci a nacházejících se dnes v anglofonních nebo frankofonních zemích a regionech – v Anglii, Irsku a Normandii – jsou severského původu. Některá poukazují na směr, odkud noví osadníci přišli – jedna část severního Skotska se dodnes jmenuje Sutherland (Jižní země). Mohou nás také informovat o náboženství: četná místa a přírodní svatyně byly pojmenovány po Tórovi, Ódinovi, Freyji a jiných bozích jako například Dursey („Tórův ostrov“) v Irsku. Poukazem na Ódinovo obětiště je jméno města Odense, složené ze slov *Ódin* a *vi* (posvátný okrsek). Jména jako Lambay (Jehněčí ostrov) v Irsku a Priestholm (Kněžský ostrov) ve Walesu napovídají způsob obživy nebo jiné využití.

Nepřímým pramenem pro pochopení člověka a společnosti jsou sbírky zákonů sepsané ve 12. století pro jednotlivé severské sněmovní okrsky. Platí pro dobu, v níž byly sepsány, ale formy života a společenské poměry se měnily jen zvolna, a tak lze tyto sbírky částečně a s patřičnou opatrností přenášet i na vikinské období.

Pohled těch druhých

Až na runové nápisy neexistovaly ve Skandinávii až do 11. století jiné písemné záznamy. Jako první zaznamenávali počínání vikingů anglosaští a frančtí duchovní. Psali o nich z pohledu obětí. Pro plenitele byly nejatraktivnějšími cíli kostely a kláštery s oltáři, relikviáři, knižními vazbami a rouchy zdobenými vzácnými kovy

Anály kláštera svatého Vedasta
k roku 884: „Normané však nepřestávali brát křesťanský lid v zajetí a zabíjet, ničit kostely, strhávat hradby a vypalovat vesnice. Na všech ulicích ležela mrtvá těla duchovních, urozených i ostatních laiků, žen, dětí a kojenců. Nebylo cesty ni místa, kde by neleželi mrtví; a pro každého bylo utrpením a bolestí přihlížet, jak křesťanský lid byl vydán tomuto pustošení až k vyhubení.“

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázku z knihy ***Vikingové.***
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.